

שדה עדתי: תיק אמניות מזרחיות

שולחה קשת

בפברואר 2000 הוצגה בבית האמנים בירושלים התערוכה "אחותי" – אמניות מזרחיות בישראל". באותו שבוע הוצגה בגלריה עמי שטייניץ התערוכה "מזרחיות". שתי התערוכות, שעסקו לראשונה זהותן התרבותית של נשים מזרחיות, היו אירוע מכונן בתולדות האמנות הישראלית. התערוכה "אחותי" סימנה את העובדה שאמנויות מזרחיות אינה עוד פעילות של יחידים, אלא פרויקט קולקטיבי של נשים החולקות זהות ומאבק משותפים. קבוצה של פמיניסטיות מזרחיות, שהחלה לפעול באותה תקופה להגדרת סדר יום פוליטי ותרבותי נפרד מזה של ארגוני נשים ושל ארגונים מזרחיים אחרים, אימצה לעצמה בהשראת אותה תערוכה את השם "אחותי". תערוכה זו, לצד הקמת תנועת אחותי ב-1999 והקמת הקשת הדמוקרטיבית המזרחית ב-1997, מסמנות את צמיחתו של שיח מזרחי חדש בישראל בשנות התשעים. נראהתה של אמנויות מזרחיות פמיניסטית הייתה לעוד כוח מניע להשגת סולידריות בין נשים מזרחיות, ולנקות מוצאה נוספת לאקטיביזם סביב זהות מזרחית פמיניסטית, הקושרת בין מגדר, אהניות ועמד.

האם יש קטגוריה של אמנויות מזרחיות, או שמא אמנויות היא אמנויות באשר היא? התשובה לכך חד-משמעות: כן, יש אמנות מזרחתית. זו אמנות שאינה מבקשת לכבות את קירות הגלריות והמוזיאונים הנחשבים בערים הגדלות, אלא להפוך. זו אמנות המבקשת לגבות סדר יום חדש, המכיר בקשר שבין אמנות לבין דיכוי עצמי ומגדרי; זו אמנות המחייבת לצדך חברתי ולפלורליزم תרבותי; אמנות המתעדת ובה בעת יוצרת את האופנים שבהם המזרחיות מנכילה את עצמה למרחוב. מעורבות – קרוי הדגשה מעשית של המתח הפורה בין האמנות לקהילה – היא הציג המרכז של מה שאנו מכנים אמניות מזרחתית. אמניות מזרחתית קוראת לשינוי לא רק מתוך התמונה ובגבולהה, אלא גם באופן ההפצה ובתנאי הקליטה שהיא מבקשת ליצור.

עד לא מכבר נמנעו אמנים רבים מלוחות את עצם חלק מהפרויקט של אמנות מזרחתית, מחשש ל"יתוג עדתי". כתבה על כך ריטה מנדס-פלור, שאוצרת יחד עמי את התערוכה "אחותי":

גם היום, בדיון הפוסט-מודרני, העידן שבו התמוטטו המיצאות שבין "תרבות גבואה" ל"תרבות נמוכה", רבים מהם חוששים לעסוק בركע התרבותי שממנו באו, פן נגיעה זו תגרום לתיאוגם. על פי שיח זה, אמנים חופשים לשלב ביצירותיהם מרכיבים של אמנות ושל תרבויות פופולריות, כל עוד מרכיבים אלו ממוסגרים או מציתים בדרך אחרת כלשהי לחוקי האמנות

העכשוויות, וכל עוד מלאכות או ביטויים אלה של אסתטיקה חלופית אינם מוצגים כעומדים ¹ בפני עצמם.

בשנים האחרונות התרחב מעגל האמנויות והאמנים המזהים את עצםם עם הפרויקט המזרחי. זהו שינוי בלתי יומיוני, שכבר נותן את אוטתו בשטח. ככל תקופה שככל שתתרחב הפעולות, כך תלך ותחעצם ההשפעה ותקרין על שדות פוליה נוספים.תיק העבודות המזג בגילוון זה נושא את הכותרת "שדה עדתי", כסימן של טעות דפוס בלקסיקון מונחי הדיכוי שתבעה hegemonיה. "השד העדתי", שיצא זה מכבר מן הבקבוק, עובר עכשו וನושב ב"שדות" כולם. "שדה עדתי" ממשיך מהלך של אתגרו המרחב החדר-תרבותי של האמנות הפלשטיינית בישראל, ומציג את יצירותיהן של שש עשרה אמניות. כל אמנית מציגה פרשנות משלה למאפיינים של הנוכחות המזרחיות הנשית למרחב הציורי, תוך ערעור על מוסכמות הייצוג. עבודות השונות ניתן לאתר פרקטיקות ואסטרטגיות שנועדו "לספר על המזרחיות מתוך עצמה, מתוך החווות האישיות-תרבותיות של כל אחת מהאמניות, לא כהצגה של מישחו אחר אלא כיצוג עצמי".² הן עוסקות בסוגיות כגון זיכרון, בעלות על המבט והגדירה עצמית, ומציגות מהלך שיש בו הנכח של מרחבי נשי מזרחי ברור ולא אפולוגטי, לצד סימון של מבנים חברתיים מדכאים. מהלך דו-יכוני זה מתאפשר בזכות מאבק רב שנים, שאחת ממנהיגותיו המובילות הייתה ויקי שירן. ביום אלו רואה אור בהוצאה עם עובד ספר השירים של שירן, שוברת קיר, הפורס מרחב פואטי עשיר.

הnocחות המזרחיות הנשית מתגלמת בתיק העבודות במגוון מבטים: היא משתכלה אל תוך עצמה במבט ישר, מצוף, ופלקסיבי, מעיינת ביצירותיה שלה ומנסה את אונן מחדש במבט מפענה — מבט שובר קירות, מבט ילדותי, מבט של זקנה. היצירות מציגות מופעי גוף רבי עוצמה בפשטותם, כמו אותן מופעי שיער שפעם היו "בעיה" ועתה נשורים בהם האמנויות והחיים בטבעיות — השיער הנשי נחפה, נפרש כמניפה, נקלע לצמה מזקפתה.

אוצרים: שולה קשת ומאיר ויוגדור

עיצוב: אירית דנוך

עיבוד תМОנות: אלכס זורבין

תודה לאמניות, לירום בלומנקראץ וליאלי השש

¹ ריטה מנדר-פלור, 2000. "בעינה", אהותי — אמניות מזרחיות בישראל: קטלוג התערוכה, ערכה

.5.

² שולה קשת, 2000. מזרחיות מתוך עצמה", אהותי — אamines מזרחיות בישראל: קטלוג התערוכה,

ערכה ריטה מנדר-פלור, קול האשה, ירושלים, עמ' 3.

בשם שביבורי חרב לא יוכלי לנצח את המלחמה של שולחיהם מבלתי שאלה יוכלו מטור אמונה בצדתם, אך גברים לא יוכלים לעשות את מלחמת השחרור עברו נשים, וכך לא יוכלו נשים אשכנזיות ללחום את מלחמת השחרור של נשים מזרחיות. לא יותר לנו, המזרחיות, אלא לחוות את חווית המרי בעצמינו. להיאבק למען שחוררנו מעול הדיבוי.

עלינו לאזר כוחותינו ולאחדרם, בספר את סיופרינו, לבוגן את עולמנו בנשים מזרחיות ולהוירש את ניסיוננו וערכינו לבנותינו ולחברה כולה.

הנרייט דהאן כלב, מתוך התערוכה
"נשים משנות", 2002

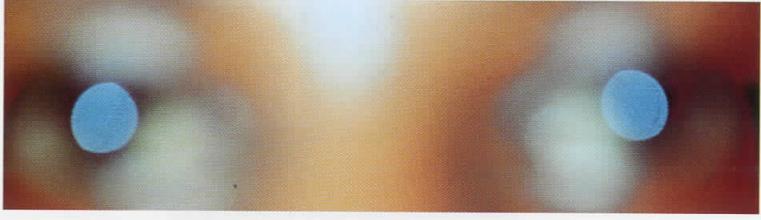
12

בשאומרים מזרחיות, למה מותכונים בעצם? נולדתי כאן... אני תוצר הארץ הזו. ההורים שלי כבר זקנים, הילדים שלי נולדו בארץ הזו, ואנחנו חלק נכבד מהארץ הזו. אנחנו כאן – זה מה שיש, לנו אתכם ולכם אותן. כמה מגוחך גורטסקי לומר היום, כי אני בת בכורה לתשעה אחים במצוות בן-גוריון. "פרו ורבו ומלאו את הארץ..." פרינו ומילאנו את הארץ, ומה זה עוזר לנו?...

עתליה יצחקי, מתוך התערוכה
"מזרחיות", 2000

13

16

17

19

18

את מנהמותו אותי על מותו של בני
אך האמת שבני לא מצא את מותו לאחר
מחלה או תאונת דרכים אלא נרצח...
לא הסתפקת בדברים הנ"ל אלא הפנית
אצבע משאימה לאמחות וטענת באילו
אנחנו דוחפות את בנינו למושגים כאלה
כדי להגשים היישגים מדיניים.
האם עשית זאת בתום לב? אם כן, איך
את מסבירה שדברים אלה הודגו
בכתב!... ברצוני להזכיר לך שאני
עובדת בהוראה כבר 30 שנה, אני
מייצצת למשרד החינוך ולכל היועצים
ובמיוחד להודים מבוגרים להתעורר
משנותם העמוקה...

גמiliaה עוסלה בתשובה למכתב התנומדים
שקיבלה מאגודת היועצים החינוכיים
בישראל, 25.11.2000.
מרחוק התערוכה "13 כדרורים חיים", 2001

20

בגיל 13.5 התחלתי לראות את העולם.
בגיל 18 התחלתי לשאול שאלות, וחשוב יותר,
ה策רטי להזיהת הסירוב (אליה שמסרבים לקבל
את התשובות הישנות, המאוסות).
ומאז אני שם.

ויקי שירן, מותך התערוכה "נשים משנות", 2002

1

2